

EDUARD PAMFIL (1912-1994) PSIHIATRIE, ANTROPOLOGIE ȘI REZISTENȚĂ CULTURALĂ

Eduard Pamfil (1912-1994)
Psychiatry, anthropology and cultural resistance

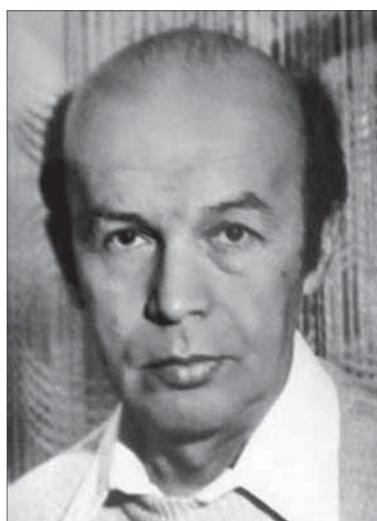
Conf. Dr. Octavian Buda

Catedra de istorie a medicinei, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București

DATE BIOGRAFICE

Eduard Pamfil era originar din zona Odobești, dar legat de Clujul universitar, pentru că tatăl lui, Gheorghe Pamfil, a fost decanul Facultății de Farmacie (și autorul unui curs de chimie editat în 1922). După mamă, Jeanne – o franțuzoaică, Eduard provenea din Geneva, acolo unde s-a născut la 6 mai 1912 și unde și-a făcut studiile medii. După ce își desăvârșește studiile de medicină la Cluj, urmează la București formarea în neurologie în clinica profesorului Nicolae Ionescu-Sisești (1888-1954) cu două stagii succesive la Paris: antebelic cu neurologul Jean Lhermitte (1877-1959) și cu psihiatru Paul Guiraud (1882-1974) – somități mondiale ale specialităților respective, iar după cel de-Al Doilea Război Mondial va ajunge și la Spitalul Sainte Anne din același Paris, unde îl va cunoaște pe Henry Ey (1900-1977), cel care va deveni savantul de la Bonneval și marele psihopatolog sistematic de orientare organodinamistă. Pamfil se întoarce în 1948 la București, împotriva sfaturilor colegilor francezi, iar după o scurtă ședere funcționarească în capitală, la Ministerul Sănătății, alături de Florica Bagdasar, ajunge la Timișoara, unde își începe afirmarea ca psihiatru, instituind și înființând acolo disciplina de psihiatrie în cadrul noului Institut de Medicină de pe malul Begăi (1).

Om de știință și cultură polivalent, cu deschideri umaniste, Eduard Pamfil a inițiat într-o epocă proletcultistă, marcată de un antiintellectualism fățș, cursuri de psihiatrie erudite și rafinate cu deschidere

*Eduard Pamfil
(1912-1994)*

către etologie, personalism filozofic și sistemul de valori, cibernetică și bionică, deprivarea informațională, sau dimensiunea etico-spirituală a persoanei ce devine bolnavă psihic. Schimbul de idei, dialogul, prelucrarea informației prin filtrul propriei personalități au fost regulile operei „maieutice” a lui Pamfil, ne spune același Mircea Lăzărescu (1).

Cărțile de psihiatrie despre nevroze și psihoze pe care le-a scris și publicat în anii '70, împreună cu Doru Ogodescu, sunt reperate care au constituit orientarea antropologică a psihiatriei românești, prin propunerea unui personalism original – modelul „triontic” al ființei umane. Pamfil a sprijinit dezbaterile interdisciplinare atât în interiorul medicinei, organizând variate întâlniri între medicii psihiatri și nepsihiatri (la Gătaia și Jebel), cât și

Adresa de corespondență:

Conf. Dr. Octavian Buda, Catedra de istorie a medicinei, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, Blvd. Eroilor Sanitari nr. 8, Sector 5, București.
e-mail: octbuda@gmail.com

dezbateri intelectuale cu matematicieni, filozofi, psihologi, muzicieni, critici de artă, literați, artiști plastici – să amintim aici grupul Sigma din Timișoara. Alte noi teme insolite au captat interesul participanților de la cercul de pe Bega: teoria rețelelor neuronale, inteligența artificială, determinismul nonlinear, teoria fractalilor, a catastrofelor, teoria jocurilor, mișcarea New Age, filozofia minții, teoria sistemelor, jocurile de limbaj și lingvistica generativă, existențialismul și teatrul absurdului, iar lista poate continua. În austerul deceniu '80, Pamfil a stabilit strânse relații și cu „Școala de la Păltiniș” a lui Constantin Noica (1909-1987), care a și vizitat în mai multe rânduri cercul de dezbateri din clinica psihiatrică timișoreană (3).

Psichiatrii Mircea Lăzărescu, Petre Brânzei, Vasile Predescu și Eduard Pamfil, anii '80

Academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici vorbește despre conceptele științifice deschise care animau psihiatria din timpurile lui Pamfil: „*Eram la începutul anilor '50 și mă luptam să prezint perspectiva cibernetică în științele creierului. În timp ce marii pontifi ai neurologiei și psihiatriei din București aveau o inerție inexplicabilă în a accepta un model nou, care răsturna toate paradigmele cu care eram obișnuiți, prof. Eduard Pamfil a înțeles din primul moment importanța noii concepții [...] Am putut urmări, în anii următori, cum prof. Pamfil a inclus modelele sistematice și informaționale în teoretizările sale psihiatrice.*” (4).

O rememorare a academicianului Vlad Voiculescu (1913-2001), eminent neurolog pe linia școlii lui Gheorghe Marinescu, și care a fost contemporan cu Pamfil: „*În 1938 profesorul Nicolae Ionescu-Sisești urmează profesorului Gheorghe Marinescu la conducerea Clinicii de Neurologie de la Spitalul Colentina. La ilustra echipă a lui Marinescu, State Drăgănescu, Oscar Sager, Arthur Kreindler, D. Gri-*

gorescu, Th. Horneț, N. Vasilescu, I. Olteanu, profesorul Ionescu-Sisești adaugă în 1940 doi asistenți tineri: Eduard Pamfil și subsemnatul. Pamfil se întorsese de curând de la Paris, după un stagiul la Clinica profesorului J. Lhermitte. Aducea cu el ceva din atmosfera celebrei clinici pariziene: o semiologie neurologică rafinată, discuție elegantă, diagnostice diferențiale neașteptate, interpretări fiziopatologice pline de imaginație. La demonstrațiile sale, studenții, atrași ca de un magnet, erau fascinați de originalitatea stilului și nouțatea ideilor. Se adăugau comparații surprinzătoare, incursiuni în artă și literatură, adesea, paradoxuri șocante, demolări de dogme sacrosante. Avea un spirit de frondă față de tot ce era opinie preconceptută, simplificare reduționistă, idee șablonizată [...] Citea literatură cu pasiune și, în perioada la care mă refer, cita frecvent din «Brave New World» a lui Huxley și din «Ferma animalelor» a lui Orwell [...] Pamfil ar fi putut deveni un mare neurolog, dar în final s-a decis pentru psihiatrie. Și astfel a fost în acord cu opinia lui Lhermitte care spunea că «nu există eroare mai detestabilă decât aceea de a separa disciplinele surori care sunt neurologia și psihiatria». Cele două surori și l-au dispuțat pe Pamfil. A câștigat psihiatria...» (5).

Jean Lhermitte (1877-1959)

Să reținem aici momentul 1940 și stagiul făcut în acea perioadă de Pamfil la Jean Lhermitte. Cu siguranță că Pamfil a fost impresionat de puternica personalitate a neurologului și neuropsihiatrilor francezi. Fiul pictorului realist Léon Augustin Lhermitte (1844-1925), Jacques Jean Lhermitte a absolvit medicina la Paris în 1907. Colaborând îndeaproape Gustave Roussy (1874-1948) și, la Salpêtrière, cu Fulgence Raymond (1844-1910) și Pierre Marie (1853-1940), Lhermitte se specializează în neurologie. Ajunge șeful de laborator de neuropatologie al Facultății de Medicină, post pe care îl va prelua în 1914 de la Pierre Marie (care va

conduce catedra de neurologie la Spitalul Salpêtrière în celebra clinică de boli nervoase a lui Jean Martin Charcot). Lhermitte lucrează apoi cu psihiatrul Henri Claude (1869-1945) la Bourges între 1915-1919. A fost „Médecin Chef de Service“ al Spitalului Paul Brousse în sudul Parisului la Villejuif. Ajunge profesor agregat de psihiatrie în 1923. A condus fundația „Déjerine“ și a fost membru al Academiei Franceze de Medicină în 1942. A fost directorul revistei *L'Encéphale* și președintele Societății de Neurologie de la Paris, dar și a prestigioasei Societăți Medico-psihiologice, aceasta din urmă fondată încă din 1847 de Jules Baillarger și Jacques-Joseph Moreau (6). Lhermitte a fost un clinician desăvârșit, de numele său sunt legate o serie de eponime clasice din neurologie, precum semnul care-i poartă numele și care apare în scleroza multiplă (senzație de șoc electric ce parcurge măduva spinării până la extremități, atunci când se produce flexia gâtului), halucinoza pedunculară Lhermitte (o formă de percepție vizuală aberantă cu prezerwarea conștiinței critice), sindromul Lhermitte (o formă de paralizie oculară asociată cu nistagmusul) etc. (7-18).

MOMENTUL 24 IANUARIE 1959, CLUJ

Între 1956-1959 a fost pentru numai trei ani profesor la Cluj, pentru că ajunge să fie eliminat pentru alți trei ani din sistemul universitar în urma unui scandal (legat de centenarul aniversării de la 24 ianuarie 1859 și de profesorul Iuliu Hațieganu), soldat cu un proces, persecuții politice și cu o ședere forțată în Bucovina și în Siret (2).

Relatăm pe această cale episodul din 1959 așa cum a fost el descris de Mihai Ardelean (2): *Curajul profesorului universitar Eduard Pamfil de a se exprima de la catedră împotriva unor aberații științifice ale ideologiei oficiale îl transformase pe acesta într-o figură legendară, din perioada când ajunsese la Facultatea de Medicină din Cluj, în a doua jumătate a deceniului al VI-lea al secolului trecut [...] După plecarea trupelor sovietice, în iunie 1958, Gheorghe Gheorghiu Dej și conducerea PCR, pentru menținerea hegemoniei în Partid, au început să autohtonizeze comunismul prin apelul la repere din trecutul și cultura națională, precum cele în legătură cu Unirea. Simbolistica și istoria Unirii au fost falsificate pentru a putea fi asumate numai de cei ce se erijau în conducătorii poporului muncitor, singurul popor îndreptățit să rămână unit, după ce dușmanul de clasă ar fi fost nimic. [...] Pentru autoritățile regimului comunist, entuziasmul și chemarea la o unire simbolică, manifestate*

în piețele și pe străzile Clujului la 24 ianuarie 1959, au fost un nou prilej pentru întărirea sistemului de supraveghere de teama revoltei masei. [...] Din informarea făcută de Dumitru Coliu în legătură cu manifestările naționaliste ce au avut loc la Cluj cu prilejul sărbătoririi centenarului Unirii, a reieșit ca lucrurile s-ar fi desfășurat normal și că nu ar fi fost lucruri prea deosebite în ziua de 24 ianuarie. Din discuții a reieșit, de asemenea, că ceva deosebit nu s-ar fi întâmplat, în afară de un grup de studenți care puneau accent mai deosebit când se cânta «Hora Unirii», pe strofa a 2-a. De asemenea, unii studenți s-ar fi dus acasă la unii profesori considerați de ei ca elemente naționaliste. Între studenți erau și unele capete mai înfierbântate. O grupă din studenți au intrat la restaurantul «Ursus» și «Pescăruș» și au indicat muzicii și cetățenilor din local să cânte «Hora Uniri». La intervenția miliției, grupurile respective au părăsit localul. Mai târziu, grupul acesta de studenți a început să crească și unii dintre ei au căutat să încoloneze și cetățenii care ieșeau de la spectacolul Teatrului Național. Unul din studenți purta un drapel tricolor și, probabil, dându-și seama că ar fi bine să ia și unul roșu, de la o clădire a luat și un drapel roșu și apoi a început să meargă spre piață. Un student s-a supt pe statuia din Piața Libertății și făcea agitație. Caracteristic este și faptul că atunci când a venit o ploaie cu lapoviță destul de intensă, o parte dintre studenți n-au plecat nici atunci. [...] A reieșit, de asemenea, că grupe de studenți au fost acasă la unii profesori, ca Hațieganu, Gavrilă și Pamfil. Când a vorbit Hațieganu, nu le-a plăcut. [...] Când a vorbit însă Pamfil, în a cărui cuvântare erau pronunțate cuvinte cu caracter naționalist, studenților le-a plăcut și au spus: «Acesta este de-al nostru, bun profesor vechi». A reieșit că studenții au început organizarea de la căminele studențești. Ei căutau să scoată studenții la manifestare spunând: «Veniți jos, veniți cu noi să jucăm, să lăsăm toceala». Grupul care a apărut în piață era destul de numeros, circa o mie de persoane. Un alt grup de studenți a încercat să încoloneze cetățenii care ieșeau de la spectacolul Teatrului Național, însă n-au reușit să facă acest lucru. Studenții au rămas în piața cântând și jucând „Hora Unirii“ și apostrofând în special strofa a doua: «Iarba rea din holde piară, piară dușmanii din țară», până la două noaptea. [...] În această seară, în timp ce în piața au avut loc manifestările naționaliste arătate mai sus, elemente care căutau să agite tineretul au făcut afirmații în rândul acestora, ca: «Să vedeți că peste hotare se sărbătorește ziua de 24 ianuarie cu și mai mare amploare și a vorbit chiar regele Mihai».

Dublul limbaj, continuă Mihai Ardelean, a caracterizat discursul oficial al puterii, care, după ani de interdicție, a dat voie să se sărbătorească Ziua Unirii cu „entuziasm“, dar a interzis ca o sărbătoare încărcată de simboluri și mesaje naționale să includă manifestări și ritualuri în concordanță cu acestea. Sărbătorirea centenarului Unirii, în 1959, a dovedit ambiguitatea atitudinilor oficialităților față de manifestările populare declanșate, oferind un model cultural nou, pentru celebrarea Partidului Comunist în căutare de tradiții autohtone, pe modelul mai vechi al celebrării nașterii unei națiuni. Această ambiguitate a fost înțeleasă, dar și plătită, de câțiva martori ai evenimentelor din Cluj, prin intruziunile politicului și Securității în viața lor: *Dintre măsurile propuse de primul secretar, toate, cu excepția uneia aveau un conținut mobilizator; comun limbii de lemn a regimurilor totalitare, de genul „este necesar să intensificăm și pe mai departe munca de educație patriotică și internaționalistă a oamenilor muncii, să cultivăm prietenia și frăția între poporul român și minoritățile naționale“ sau „vom ține mereu trează combativitatea membrilor de partid și a oamenilor muncii împotriva oricăror manifestări ale dușmanului de clasă pentru a le demasca la timp“. Doar una dintre măsuri, ultima, suna ca o sentință: „De asemenea, ne vom ocupa de clarificarea atitudinii unor cadre didactice, ca de ex. profesorul Pamfil și alții, care au avut ieșiri nesănătoase, unele de-a dreptul dușmănoase, urmând ca împotriva acestora să se ia măsuri corespunzătoare.“ (2).*

Lui Pamfil i s-a intentat un proces politic, și chiar dacă nu s-a putut ajunge la condamnare (ulterior procesul a fost considerat nul), el a rămas timp de trei ani în afara învățământului, fiind exilat în nordul țării (Siret) și însărcinat cu organizarea unei unități medico-sociale pentru handicapării mental. Structura concepută de Eduard Pamfil a încercat să organizeze o comunitate între populația unui mic orașel și deficienții internați (1). După șederea forțată în Siret și în Bucovina, în 1963 el se reîntoarce în Timișoara, unde a rămas profesor până la pensionarea sa din 1977, iar decesul său a survenit în 1994.

Prin Pamfil, școala psihiatrică românească și-a câștigat un profil antropologic remarcabil, cu valențe interdisciplinare și un prestigiu aparte în perimetrul medicinei și culturii românești. Pamfil a fost acel gen de intelectual pentru care psihiatria a fost o vocație, iar atitudinea față de aceasta s-a așternut într-o polifonie a curiozității științifice și a dialogului intelectual autentic. Și tot el a scris poezii și a fost un excepțional interpret la chitară. Festivalul Internațional al Tinerilor Chitariști îi poartă numele încă de la fondare și a ajuns, în 2012, la cea de-a XVII-a ediție (19-21).

Acest studiu a fost realizat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică, în cadrul unui proiect finanțat de CNDI-UEFISCDI, PN-II-RU-TE-2012-3-44.

BIBLIOGRAFIE

- Lăzărescu M.** Profesorul Eduard Pamfil, creatorul psihiatriei antropologice din România, 1912-1994, resursă web: <http://www.asocpsitim.ro/>
- Ardelean, M.; Suci, D.A.** Rezistență și schimb într-o cultură multiethnică. University Press, Târgu Mureș, 2008, pp. 10-57.
- Neumann V.** Cultura civică a Timișoarei în anii dictaturii comunist-naționaliste. Eduard Pamfil: tendința reconstruirii progresive a societății civile, în: *Ideologie și Fantasmagorie*, Polirom, Iași, 2001.
- Bălăceanu-Stolnici C.** Răscolind engramele, în: Lăzărescu, M.; Ogorescu, D. (editori): Eduard Pamfil sau jocul de-a geniul, Ed. Helicon, Timișoara, 1997, pp. 17-20.
- Voiculescu V.** Eduard Pamfil, neurolog, în: Lăzărescu, M.; Ogorescu, D. (editori): Eduard Pamfil sau jocul de-a geniul, Ed. Helicon, Timișoara, 1997, pp. 104-106.
- Boller F., Lhermitte J.** (1877-1959), *Cortex*, 2005; 41, 740-741.
- Lhermitte J., Bollack J., Nicolas M.** Les douleurs à type de décharge électrique consécutives à la flexion céphalique dans la sclérose en plaques: Un cas de forme sensitive de la sclérose multiple. *Rev Neurol*, 1924; 39:56-62.
- Lhermitte J.** Mystiques et faux mystiques, Paris, Bloud et Gay, 1952.
- Lhermitte J.** Le problème des miracles, Ed. Gallimard, 1956.
- Lhermitte J.** Vrais et faux possédés, A. Fayard, 1956.
- Lhermitte J.** Incarnation de l'esprit. Le cerveau et la pensée, Paris, Bloud et Gay, 1951.
- Lhermitte J., de Ajuriaguerra J.** Psychopathologie de la vision, Paris, Ed. Masson, 1943.
- Lhermitte J.** Les hallucinations. Clinique et pathologie, Paris, Doin, 1952.
- Pamfil E., Ogorescu D.** Psihozele, Ed. Facla, Timișoara, 1976, pp. 148-156.
- Gorun G.Ș.** Paradisuri Artificiale. Toxicomaniile, Ed. Viața Medicală Românească, București, 2003.
- Huxley A.** The Doors of Perception and Heaven and Hell, Harper & Brothers, 1954, 1956.
- Oișteanu A.** Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură, Ed. I, 2010, Ed. a II-a, Polirom, Iași, 2011, pp. 318-352.
- Clarac F., Boller F.** History of neurology in France, in: *Handbook of Clinical Neurology, History of Neurology* (eds. Michael J.A., Boller F. and Swaab F.D.) vol. 95, 2009, Elsevier B.V., pp. 629-656.
- Anghel I.N.** Cartea cu Pamfil, Ed. Amarcord, Timișoara, 1996.
- Pamfil E.** Arioso dolente, Ed. Facla, Timișoara, 1979.
- Buda O.** Călătoria mescalinică a doctorului Pamfil. *Viața Medicală*, nr. 6 (1204), anul XXV, 8 februarie 2013, p. 11.

Pasaie din prezentul articol au mai fost publicate de autor și în periodicul săptămânal „Viața Medicală“, nr. 6 (1204), anul XXV, 8 februarie 2013, p. 11, ele reapărând cu acordul redacției VM, în ideea unei necesare restituiri.